

Murray Lee, Stephen Farrall (eds.):
Fear of Crime. Critical Voices in an Age of Anxiety
Abingdon, New York, Routledge-Cavendish 2009, 217 s.

Recenzovaná kniha představuje jeden z posledních větších počínů, které se vztahují k problematice strachu ze zločinu. Koncept strachu ze zločinu prošel za dobu své existence poměrně intenzivním vývojem v řadě oblastí (konceptuální, metodologické aj.) a v současnosti je předmětem řady debat. Kolektiv složený ze zástupců různých vědních oborů – ať již se jedná o kriminology, sociology, geografy, psychology, či jiné odborníky – zde poskytuje studiu strachu ze zločinu přínosnou interdisciplinární platformu. Publikace je rozčleněna do dvanácti kapitol, které pojednávají o několika navzájem poměrně různorodých tématech.

Abychom mohli některým v podtitulu knihy avizovaným „kritickým hlasům“ lépe porozumět, je třeba alespoň ve stručnosti přiblížit jejich kontext – částečně je zohledněn v úvodu knihy, třetí kapitole či v Leeho předchozí publikaci (Murray Lee. *Inventing Fear of Crime: Criminology and the Politics of Anxiety*. Cullompton, Portland: Willan Publishing 2007). Angloamerické prostředí, kde celý diskurz studia strachu vznikl a kde se již zhruba čtyřicet let vyvíjí, je totiž dosti odlišné od reality naší, kde v takové míře zaveden a rozšířen není. Setkáváme se v něm s dlouhodobými rozsáhlými (národními) kvantitativními šetřeními (nejen) strachu ze zločinu – *crime survey* (např. *British Crime Survey*), které jej zpočátku ukázaly jako legitimní předmět výzkumu. Koncept strachu a naměřené hodnoty se pak (i přes určité výhrady ze strany zejména kvalitativních kriminologů) staly předmětem zájmu širokého spektra politických a sociálních organizací či programů. Strach ze zločinu začal pronikat na lokální vládní úrovni, do médií (některá média si vytvářejí vlastní šetření po vzoru

ru těch národních) a k veřejnosti obecně. Potírání strachu ze zločinu se stalo ve volebních programech i policejní praxi stejně (ne-li více) důležitým jako potírání samotného zločinu. Ke slovu se dostaly i různé komerční subjekty zajišťující bezpečnost občanů. Tento „propletenec“ rozbujelý okolo sledovaného konceptu někteří autoři označují jako „průmysl strachu ze zločinu“ (Lee). Podle jiných je strach ze zločinu „prominentním kulturním tématem“ (Garland).

V úvodu knihy se Stephen Farrall a Murray Lee snaží tento vyvíjející se koncept s ohledem na jeho historický vývoj zařadit do širších sociálních a politických procesů, když představují vztahy mezi strachem ze zločinu a klíčovými politickými, sociálními a ekonomickými organizacemi a institucemi, zejména pak vládou, médii, komerčními subjekty i samotnými občany. Konstatují rovněž, že až na velmi malé výjimky se celkem vzato akademická kriminologie ve Velké Británii s tímto konceptem rozešla. Recenzovaný sborník by snad mohl či měl (podle slov editorů) tento akademický zájem oživit (s. 3).

První čtyři kapitoly mají na zřeteli především vztah strachu ze zločinu a moci, resp. politických institucí a organizací. Dennis Loo rozpracovává svůj argument o tom, že byla v 60. letech v USA elitami „uměle“ vytvořena morální panika vztahující se ke vnímání zločinu. Ta podporovala politické cíle Republikánské strany a ústila ve velmi dramatické zavádění opatření týkajících se „práva a pořádku“ (*law 'n order*). Na základě revize dostupných dat z výzkumů veřejného mínění a jiných materiálů ukazuje, že zaujatost veřejnosti zločinem ve skutečnosti v daném období nevzrostla takovým způsobem, jakým byla prezentována, a že kritickou úlohu při vytváření elitou chtěné interpretace sehráli státní aktéři, média, ale i vlastní tvůrci výzkumů veřejného mínění (s. 16, 25).

Murray Lee předkládá určitou historickou reflexi konceptu, která osvětluje některé politické implikace, které se ho dotýkají.

Začíná podobně jako Loo jeho „vynalezením“ (*invention*) v 60. letech 20. století. Dále zdůrazňuje, že kvantifikace jevu (která udávala vysokou míru strachu) vedla k jeho zpolitizování (strach ze zločinu se stává organizačním principem řady politik i předmětem kriminologického bádání), a rozeznává tři překrývající se domény strachu ze zločinu, v nichž je možné identifikovat nosnost foucaultovského vztahu moci a vědění (tedy jeho uvádění, demokratizaci a potírání) (s. 34–60).

Sociální geografky Susan J. Smith a Rachel Pain shrnují přednosti a nedostatky geopolitického a každodenního přístupu k analýze strachu a dospívají až k metaforické vizuální představě obou z nich v podobě propletené dvoušroubovice DNA. Strach je podle autorek začleněn i v síti morálních a politických geografí, což dokládají na fungování dvou propojených jednání: pojmenování (*naming*) a privilegování (*privileging*) (s. 51–53). V textu upozorňují i na procesy rozpoznání (*knowing*) a umístění (*placing*) strachu, které mu dávají určitou materialitu. Hovoří o tzv. materializaci (*materialization*), kdy strach už není pouze abstraktní morální panikou, ale stává se stále více zakořeněnou materiální skutečností, která prostupuje, utváří a spojuje zvláště oddělené sféry geopolitického a každodenního života (s. 54–55).

Kapitola z pera Leanne Weber a Muraye Leeho jakoby doplňovala předchozí kapitoly svým částečně geopolitickým nábojem a důrazem na fungování moci, neboť v ní kriticky hodnotí využití strachu jako vládnoucí taktiky, která byla a je součástí národního diskurzu bezpečnosti (s. 59).

Prevažujícím tématem dalších dvou kapitol je souvislost genderu a strachu ze zločinu. Obě stati přistupují k tomuto tématu relativně neotřelým způsobem. Text Kristen Day patří z hlediska praxe jistě k nejzajímavějším v celém sborníku. Nezaměřuje se totiž (jako většina studií pracujících s genderem) na rozdíly ve vnímání zločinu mezi muži a ženami nebo na strach ze zlo-

činu z pohledu žen, ale snaží se zjistit, jakým způsobem muži zakoušejí skutečnost (a jak si ji vysvětlují), že jsou ve veřejném prostoru těmi, kterých se ženy obávají. Na základě kvalitativního výzkumu se studenti Kalifornské univerzity, který zahrnoval zejm. semistrukturovaný rozhovor (zjišťující mj. i interpretace předkládaných scénářů), dochází k závěru, že sledovaná skutečnost je výrazně ovlivněna konstrukcí genderové a hlavně rasové identity a má dopady i pro využívání veřejného prostoru jednotlivými muži.

Robbie M. Sutton a Stephen Farrall dále rozpracovávají metodologii založenou pro změnu na kvantitativním přístupu a snaží se ukázat, jak se genderové stereotypy projevují v tendenci mužů minimalizovat v rámci šetření svůj strach, prostřednictvím čehož odhadují vliv a možné příčiny toho, co nazývají *deceptive responding*, na výsledky v rámci šetření (s. 109–110). Lidé podle nich mohou být určitým způsobem „motivováni“ (aniž by si toho byli nutně vědomi) k tomu, aby odpovídali určitým způsobem, zvláště pokud se jedná o skutečnosti, jako je např. strach.

Následující část knihy bychom mohli označit přívlastkem psychosociální, neboť zde autoři rozpracovávají psychologické aspekty či propojení psychologického a sociálního (sociologického) v rámci sledovaného konceptu. Otevírá ji kapitola z pera Davida Gadda a Tonyho Jeffersona, kteří vcelku opodstatněně zastávají názor, že ani čistě sociologický, ani čistě psychologický přístup nejsou samostatně schopny adekvátně odhalit všechny možné aspekty tohoto fenoménu – tedy jeho sociálně konstruovaný význam a způsob, jímž se jednotliví jedinci k tomuto významu vztahují (s. 126). Sami použili biograficko-interpretativní metodu s využitím volných asociací k tomu, aby na psychosociální případové studii Hassana, starého osamělého muže, přistěhovalce do Velké Británie, ukázali, jakým způsobem může tento přístup (spojení životních zážitků člověka a možného po-

citu ohrožení) v případě strachu ze zločinu fungovat za předpokladu, že zde takovýto rozšířený diskurz existuje.

Jonathan Jackson pro změnu ukazuje důležitost interdisciplinárního propojení psychologického a sociologického přístupu na fenoménu vnímání rizika (*risk perception*) (s. 144). Svůj názor se snaží vystavět na kulturní analýze percepce rizika a psychologie jedince, přičemž je významně inspirován sociologickým uvažováním týkajícím se významu morálky a udržování sociálního řádu ve společnosti (odkazuje např. i na Mary Douglas). Dochází k závěru, že sociologické vysvětlení potřebuje zahrnout individuální myšlenky a pocity týkající se nejistoty a nebezpečí, zatímco psychologická analýza vnímání nebezpečí/rizika zase vysvětlit kulturně zakotvený význam rizika. Tím, co spojuje obě úrovně analýzy, je podle něho kontextualistická formulace rizik (s. 160).

Psychosociální část publikace zakončuje text Dereka A. Chadeeho, Niekieshy J. Virgil a Jasona Dittona. Zkoumají v něm vztah mezi několika typy úzkosti (*state anxiety* a *trait anxiety*) a mírou strachu ze zločinu (tak, jak je uváděn v psychologické literatuře) a chtějí odhalit, zda má uváděný strach ze zločinu více co do činění s úzkostí či se zločinem.

V poslední kapitole Mike Enders, Christine Jennett a Marian Tulloch revidují dva předchozí výzkumné projekty uskutečněné ve dvou částech Sydney (Bondi a Marrickville) a diskutují konkrétní „aplikace“ výzkumů týkajících se strachu ze zločinu v rámci jeho potírání, neboť sledují míru sociální koheze, resp. jejího zvyšování, jako nástroje redukce strachu.

Teoretické i teoreticko-empirické studie se formálně vyznačují srozumitelnou logickou strukturou. Jednotlivé texty zároveň skutečně vycházejí z různých teoretických i metodologických přístupů, což zajišťuje dobré zachycení šíře tohoto fenoménu, která nutně souvisí s jeho interdisciplinárním

charakterem. A pokud bylo cílem editorů, potažmo autorů, kromě jiného „posunout strach ze zločinu od statického vyčíslování a chápat ho spíše v jeho sociopolitickém, psychosociálním a geoprostorovém kontextu“, aniž by se badatelé nutně museli „rozcházet s kvantitativními metodologiemi, ale spíše se s nimi snažili potýkat novými a reflexivními způsoby“ (s. 6), pak lze říci, že se jim to z velké části podařilo.

Na druhou stranu je třeba zohlednit skutečnost, že editoři se sice dle svého vyjádření snaží klást důraz na již zmiňované kontextuální chápání sledovaného fenoménu (s. 6), či jinde toto s odkazem na další autory doplňují tvrzením, že „strach ze zločinu není neměnným historickým jevem, který je oddělitelný od zkušenosti, kultury, jazyka, moci a vědění“ (cit. s. 211), nicméně kromě studie Susan Smith a Rachel Pain, které v souvislosti s možnou kulturní odlišností vnímání strachu ze zločinu poukazují na práci Hille Koskely, či odkazu na stejnou studii v textu Kirsten Day, se nikdo příliš nezabývá tím, co se odehrává (nebo odehrávalo) mimo převážně angloamerickou debatu (zahrnující samozřejmě i země, jako jsou Austrálie, Nový Zéland, Kanada aj.) o strachu ze zločinu, nebo dokonce, zda jsou či byla šetření či studium strachu ze zločinu rozšířeny v jiných státech, či nikoliv, resp. v jaké míře. Odpověď na tuto otázku by vyžadovala komparativní šetření týkající se sociálního, politického a historického kontextu (nejen) studia strachu ze zločinu ve více zemích. Vzhledem k výše uvedenému a k zaměření na texty téměř výhradně anglosaské provenience (což ve velké míře platí i o studiích, z nichž čerpají) je možné tvrzení z úvodu knihy o tom, že se jedná o „kritické hlasy z celého industrializovaného světa“ (s. 1), i přes jeho opatrný přívlastek „industrializovaného“, považovat za přeci jenom ještě poněkud nadnesené.

Nicméně i s touto výhradou lze sborník označit jako kvalitní souhrn současných textů, jež poskytují dobrou představu

o fenoménech, které jsou dnes v souvislosti se strachem ze zločinu studovány či diskutovány. Je to ale právě sociální, geografický a politický kontext, co musíme mít při čtení této knihy stále na paměti.

Jana Vitvarová

Peter Gruss (ed.): *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*

Praha, Portál 2009, 224 s.

Kniha týmu mnichovského institutu Maxe Plancka pro vzdělávání představuje nové poznatky této organizace v oblasti výzkumu stáří a stárnutí. Jde o publikaci multidisciplinární, v jedenácti kapitolách tak najdeme příspěvky psychologů, sociologů, ale i biologů a lékařů. Přestože není publikací primárně sociologickou, poskytuje velmi cenné poznatky i sociologům, kteří se tomuto aktuálnímu tématu věnují.

Úvodní kapitola „Stáří a stárnutí jako oslava rovnováhy: mezi pokrokem a důstojností“ Paula B. Baltese už svým názvem naznačuje závažný etický problém spojený se stářím. Zatímco třetí věk, tedy rané stáří, je stále přesvědčivěji pozitivním a aktivním životním úsekem, ve čtvrtém věku přestává platit spojení mezi dlouhým a dobrým životem (s. 22). Cílem odborníků by podle autora proto nemělo být ani tak prodloužení této etapy, jako spíše její maximální možné zkvalitnění. Baltes také zdůrazňuje, že dobrá tělesná kondice je ve stáří důležitá i pro zachování duševní aktivity. Stárnutí totiž způsobuje, že vynakládáme stále více své duševní aktivity pro pohyb a koordinaci těla, a zbývá nám jí tak méně pro jiné účely (s. 16). Pohyb a fyzická aktivita jsou tedy důležité nejen pro zachování fyzického, ale i psychického zdraví.

Na Baltesovu kapitolu přímo navazuje neurobiolog Gerd Kempermann ve druhé kapitole, jejímž původním spoluautorem měl být právě autor úvodního textu. Zámě-

rem článku tak bylo propojení psychologického a neurobiologického pohledu. Kvůli Baltesově úmrtí však byla publikována pouze neurobiologická část kapitoly. Kempermann se věnuje plasticitě mozku a možností zachování kognitivních schopností pomocí soustavného tréninku. Dokazuje, že i starý mozek má velkou vývojovou schopnost. Připomíná také Baltesovu teorii selekce, optimalizace a kompenzace, která popisuje způsob, jakým se lidé s vlastním stárnutím vypořádávají.

Třetí kapitola z pera Jamese W. Vaupela a Kristiny G. von Kistowski nás posouvá z individuální roviny do roviny celospolečenské. Autoři upozorňují na to, že nárůst střední délky života je stále podceňován jak jednotlivci, tak státním aparátem. Věnují se pravděpodobně budoucí věkové struktuře Německa a ukazují, jak výrazný je nárůst dlouhověkosti v současnosti i jaký pravděpodobně bude v nejbližší budoucnosti. Ukazují také dopady této demografické proměny země na trh práce, pokud by byla zachována současná legislativa, zvyky a předsudky vůči stáří. Nastihují tak neradostný výhled, který můžeme vzhledem k podobnému demografickému vývoji aplikovat i na Českou republiku.

Následující čtyři kapitoly mohou být z pohledu sociologa obtížněji srozumitelné, protože jsou biologického a genetického zaměření, ale i tak je užitečné se s nimi seznámit. Nejdříve se Annette Baudisch věnuje stárnutí z pohledu evoluční biologie. Navazuje na ni biolog stárnutí Adam Antebi, který se ptá, jak je možné ovlivnit (respektive prodloužit) délku života. Aktuální výsledky tohoto výzkumu přitom prezentuje nejen na modelových organismech, ale předkládá i znalosti o reakci lidského těla. Přestože genetika hraje při stárnutí významnou roli, následující kapitola (autor Florian Holsboer) nám ukazuje, jak velký vliv máme na kvalitu našeho života ve stáří my sami. Nepřímo na toto téma navazuje i kapitola Floriana Holsboera a Hanse R. Schölera, která předvádí možnosti léčby